

ОСОБЛИВОСТІ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

У статті розглядається конституційно-правове регулювання та особливості міграційних процесів в Україні. Аналізуються питання реалізації окремих положень Конституції України, законів України, підзаконних нормативно-правових актів. Досліджується міграційний рух населення в нашій державі.

Ключові слова: міграція, національна політика, свобода пересування, біженці, глобалізація.

И. А. Толкачѳва

Особенности миграционных процессов в Украине

В статье рассматривается конституционно-правовое регулирование и особенности миграционных процессов в Украине. Анализируются вопросы реализации отдельных положений Конституции Украины, законов Украины, подзаконных нормативно-правовых актов. Исследуется миграционное движение населения в нашей стране.

Ключевые слова: миграция, национальная политика, свобода передвижения, беженцы, глобализация.

I. Tolkachova

Peculiarities of migration processes in Ukraine

In the article constitutional and legal regulation and peculiarities of migration processes in Ukraine are considered. The questions of realization of some provisions of the Constitution of Ukraine, Laws of Ukraine, subordinate normative and legal acts are analysed. The migratory movement of the population in our country is researched.

Key words: migration, national policy, freedom of movement, refugees, globalization.

Постановка проблеми та її актуальність.

Після розпаду СРСР на пострадянському просторі утворилось п'ятнадцять суверенних держав. Тому з моменту проголошення незалежності України масштаби міграційних процесів набули значного розмаху, спричинивши поширення масових потоків біженців, репатріантів, шукачів притулку тощо.

Сучасні міграційні тенденції істотно впливають на формування національної політики. Так, в умовах глобалізації основною тенденцією в міжнародних відносинах стала міграція робочої сили. Вона зумовлена різними чинниками, які набувають дедалі більшого поширення не тільки в Україні, а й у світі. Значний зріст інтенсивності міжнародної міграції трудових ресурсів, що охоплює всю територію нашої держави, відчутно впливає на

її економічний та соціальний розвиток. Це зумовлює необхідність ґрунтовного дослідження міграційних процесів в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій.

Дослідженням міграційних процесів займалися вітчизняні вчені, серед яких І. О. Куревіна, Ш. Ш. Рамазанов, В. П. Степаненко, Р. Д. Стаканов та інші. В Україні вивчення показників міграційних процесів здійснює Державна служба статистики України.

Метою статті є дослідження нормативно-правової бази як основного регулюючого фактору міграції та особливостей міграційних процесів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Кожна людина і громадянин мають право на свободу пересування. Дане право є основою міграційного права. Згідно зі ст. 13 Загальної

декларації прав людини «кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави та покидати будь-яку країну, включаючи й свою власну, і повертатися у свою країну» [1, с. 461].

Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів 1977 р. є основним міжнародним договором, який безпосередньо регулює сферу міграції та закріплює права трудових мігрантів. Європейська конвенція забезпечує рівність умов роботи і проживання трудових мігрантів в країнах прийому нарівні з корінними жителями, доступ до інформації, що стосується їх прав і можливостей, доступ до медичної, соціальної та юридичної допомоги, а також доступ до освіти, право на возз'єднання сім'ї, з метою уникнення подвійного оподаткування доходів мігрантів та інші. Необхідно підкреслити, що Європейська конвенція регулює лише найбільш важливі аспекти правового статусу і, відповідно, правового захисту трудових мігрантів, пропонуючи рішення більш конкретних питань за допомогою національного законодавства, а також багатосторонніх і двосторонніх угод. Слід зазначити, що приєднання держав до Конвенції відбувається повільно, що пояснюється різними інтересами держав щодо участі в потоках трудової міграції та несумісності їх національного інтересу з принципами Конвенції.

Ключовими нормативно-правовими актами, що регулюють міграційні питання в нашій державі, на сьогодні, є: Закон України «Про імміграцію» від 7 червня 2001 року № 2491-III, що закріплює умови і порядок імміграції в Україну іноземців та осіб без громадянства; Закон України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 року № 2235-III, що визначає коло осіб, які є громадянами України, підстави набуття та припинення громадянства України, принципи громадянства України та повноваження державних органів, які беруть участь у вирішенні питань громадянства; Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22 вересня 2011 року № 3773-VI, що закріплює основні права,

свободи та обов'язки іноземців та осіб без громадянства, які проживають або тимчасово перебувають в Україні, порядок вирішення питань, пов'язаних з їх в'їздом та виїздом з України; Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» від 11 грудня 2003 року № 1382-IV, який регулює відносини, пов'язані зі свободою пересування та вільним вибором місця проживання в Україні; Закон України «Про порядок виїзду з України й в'їзду в Україну громадян України» від 21 січня 1994 року № 3857-XII, що закріплює механізм реалізації права громадян України на виїзд з України й в'їзд в Україну, порядок оформлення документів для зарубіжних поїздок та визначає випадки тимчасового обмеження права громадян на виїзд з України.

Відповідно до ч. 1 ст. 33 Конституції України кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України за винятком обмежень, які встановлюються законом [2]. Особи, яких визнано біженцями в Україні, вважаються такими, які постійно проживають в Україні, з дня прийняття рішення про визнання їх біженцями. Особи, яких визнано такими, що потребують додаткового захисту, вважаються ті, що на законних підставах безстроково перебувають на території нашої держави. Так, особа, яка набула статус біженця його втратить за умови якщо: 1) добровільно знову скористається захистом країни громадянської належності (підданства); 2) набуде громадянство України або добровільно набуде громадянство, яке мала раніше, або набуде громадянство іншої держави і скористається її захистом; 3) добровільно повернеться до країни, яку вона залишила чи за межами якої перебувала внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань; 4) будучи особою без громадянства зможе повернутися в країну свого попереднього постійного проживання, оскільки обставин, за яких її було визнано біженцем, більше не існує; 5) отримає притулок чи дозвіл на постійне проживання в іншій країні; 6) не

зможе відмовлятися від користування захистом країни своєї громадянської належності, оскільки обставин, на підставі яких особу було визнано біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, більше не існує [3]. Так, Україна ратифікувала Конвенцію про статус біженців 1951 року та Протокол щодо статусу біженців 1967 року Законом України «Про приєднання України до Конвенції про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців» від 10 січня 2002 року № 2942-III [4], що стало наслідком приведення законодавства нашої держави щодо біженців у відповідність із міжнародними стандартами.

Міграційна політика України регулюється також підзаконними нормативно-правовими актами. Так, Указом Президента України від 30 травня 2011 року була схвалена Концепція державної міграційної політики України [5], у якій закріплені стратегічні напрями державної міграційної політики нашої держави та завдання державних органів щодо реалізації даної Концепції.

Реалізація цієї Концепції передбачає виконання державними органами таких завдань: удосконалення законодавства у сфері міграції з урахуванням загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права, в тому числі приєднання України, в разі потреби, до багатосторонніх міжнародних договорів у сфері захисту прав мігрантів; укладення двосторонніх міжнародних договорів з питань, пов'язаних із захистом прав мігрантів, зокрема трудових, осіб, які постраждали від торгівлі людьми, а також з питань боротьби з нелегальною міграцією, прийняття і передачі осіб (реадмісії), запобігання випадкам безгромадянства і зменшення їх кількості; участь у міжнародному співробітництві з метою забезпечення врахування соціальних, етнічних, релігійних та культурних особливостей мігрантів під час надання їм медичних послуг; сприяння соціальному захисту громадян України, які працюють за кордоном, в тому числі тих, які постраждали від торгівлі людьми; забезпечення розроблення та виконання державних і регіональних програм з питань міграції, передбачивши в них, зокрема, заходи із

соціально-економічного поліпшення міграційної ситуації; здійснення заходів, пов'язаних з інтеграцією в українське суспільство іноземців та осіб без громадянства, які постійно проживають в Україні, а також іноземців та осіб без громадянства, яким надано статус біженців в Україні; забезпечення державних органів, які здійснюють повноваження у сфері міграції, фінансовими та матеріально-технічними ресурсами; забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі; посилення взаємодії державних органів, які здійснюють повноваження у сфері міграції; створення системи обліку іноземців та осіб без громадянства, які в'їжджають на територію України, з фіксуванням їх біометричних даних, інтеграція такої системи в загальноєвропейську.

Зовнішня міграція з України істотно зросла з моменту проголошення нашою державою незалежності. Серед її основних причин – суттєве зниження рівня та якості життя населення на початку 1990-х років, поява масового безробіття, й при цьому – спрощення процедури виїзду за кордон та зміни місця проживання, які стали наслідком демократизації суспільства [6].

На сьогодні, велика кількість громадян України працює за кордоном, це перш за все пов'язане з наступними важливими проблемами в Україні: відсутністю доступного ринку житла, реальних можливостей працевлаштування, високого рівня соціальної захищеності, що призводить до збільшення безробіття, неефективної політики зайнятості. Українці найчастіше вирушають за кордон переважно через низький рівень доходів, стан якості життя, відсутності працевлаштування.

Враховуючи складну ситуацію в Україні, на нашу думку, доцільно буде розглянути статистичні дані міграційних процесів у державі.

Так, за попередніми даними Державної служби статистики України, без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції простежується міграційний приріст у кількості

9250 осіб (не стосується Дніпропетровської, Закарпатської та Рівненської областей), що безперечно є позитивним показником.

Міграційний рух населення у 2015 році

(осіб)

	Усі потоки міграції			У т. ч. міждержавна міграція		
	кількість прибулих	кількість вибулих	міграційний приріст, скорочення (-)	кількість прибулих	кількість вибулих	міграцій-ний приріст, скорочення (-)
Україна	533278	519045	14233	30659	21409	9250
Вінницька	27829	27143	686	755	298	457
Волинська	16253	16134	119	414	272	142
Дніпропетровська	37594	38945	-1351	2126	2300	-174
Донецька	16662	25901	-9239	516	315	201
Житомирська	19783	21063	-1280	596	355	241
Закарпатська	6103	7754	-1651	266	1519	-1253
Запорізька	17890	18687	-797	1163	965	198
Івано-Франківська	18873	16972	1901	989	707	282
Київська	35554	24329	11225	1314	451	863
Кіровоградська	14898	15586	-688	554	350	204
Луганська	5974	11608	-5634	245	68	177
Львівська	31499	30164	1335	1007	713	294
Миколаївська	14023	13817	206	799	541	258
Одеська	25781	24795	986	3151	2126	1025
Полтавська	23735	22745	990	1020	328	692
Рівненська	19812	20594	-782	332	346	-14
Сумська	18334	19308	-974	568	496	72
Тернопільська	15263	15013	250	698	312	386
Харківська	40549	35568	4981	5533	3291	2242
Херсонська	12646	12947	-301	406	286	120
Хмельницька	22350	22524	-174	481	252	229
Черкаська	18680	18868	-188	777	359	418
Чернівецька	10548	9552	996	735	382	353
Чернігівська	16538	16383	155	594	282	312
м. Київ	46107	32645	13462	5620	4095	1525

Висновки. Головним, на сьогодні, є забезпечення безперешкодного пересування кожному, хто на законних підставах перебуває на території України та сприяння дотриманню інших прав та свобод людини і громадянина. Важливо злагоджено взаємодіяти з відповідними міжнародними організаціями для того щоб сприяти підтриманню міграційного порядку та

забезпечити достовірні і оперативні оцінки міграційних ризиків.

Можна констатувати, що в Україні міграція розвивається ірраціонально та дуже суперечливо. Глобалізація є тим фактором, що призводить до кризи держави як повноправного суб'єкта управління, який здатний контролювати переміщення людей. Надзвичайно великий розмах набула нелегальна

міграція, яка, на жаль, поступово стає характерною ознакою сучасного міграційного режиму як в Україні, так і світі.

Література

1. *Всеобщая декларация прав человека* от 10 декабря 1948 г. // *Права человека* : сб. междунар. документов. – Нью-Йорк и Женева : ООН, Центр по правам человека, 1994–1994. – Т. 1. – Ч. 1: Универсальные договоры. – 1994. – 492 с.

2. *Конституція України* : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

3. *Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту* : Закон України від 8 липня 2011 р. № 3671-VI // *Відомості Верховної Ради України*. – 2012. – № 16. – Ст. 146.

4. *Про приєднання України до Конвенції про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців* : Закон України від 10 січня 2002 р. № 2942-III // *Відомості Верховної Ради України*. – 2002. – № 17. – Ст. 118.

5. *Концепція державної міграційної політики* : схвалено Указом Президента України від 30 травня 2011 р. № 622/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/622/2011>.

6. *Жаліло Я. А.* Тенденції трудової міграції з України до країн СНД / Я. А. Жаліло [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/monitor/januar2009/11.htm>.

References

1. *Vseobshaya declaratsiya prav cheloveka* ot 10 dekabrya 1948 g. // *Prava cheloveka* : sb. mezhdynar. dokumentov. – Nyu-York i Zheneva: OON, Tsentr po pravam cheloveka, 1994–1994. – Т. 1 – Ч. 1: Universalnye dogovoryi. – 1994. – 492 s.

2. *Konstytutsiia Ukrainy*: pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 r. // *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. – 1996. – № 30. – St. 141.

3. *Pro bizhenciv ta osib, iaki potrebujut dodatkovogo abo tymchasovogo zakhystu* : Zakon Ukrainy vid 8 lupnia 2011 r. № 3671-VI // *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. – 2012. – № 16. – St. 146.

4. *Pro pryiednannia Ukrainy do Konventsii pro status bizhentsiv ta Protocolu schodo statusu bizhentsiv* : Zakon Ukrainy vid 10 sichnia 2002 r. № 2942-III // *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. – 2002. – № 17. – St. 118.

5. *Kontseptsiia derzhavnoi migratsiinoi polityky* : shvaleno Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 30 travnia 2011 r. № 622/2011 [Electronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/622/2011>.

6. *Zhalilo Ia. A.* Tendentsii trudovoi migratsii z Ukrainy do krain SND / Ia. A. Zhalilo [Electronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://old.niss.gov.ua/monitor/januar2009/11.htm>.